

พฤติกรรมกรรมการตอบสนองทางสรีรวิทยาของกาแฟเมื่ออยู่ภายใต้สภาพร่มเงา

การปลูกกาแฟบนที่สูง ซึ่งเป็นแหล่งปลูกกาแฟอราบิก้าที่สำคัญของประเทศไทยส่วนใหญ่ เกษตรกรไม่นิยมการให้ร่มเงาแก่แปลงปลูก ทำให้ต้นกาแฟได้รับอิทธิพลโดยตรงจากสภาพแวดล้อม เช่น ความเข้มแสง อุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ การให้สภาพร่มเงาแก่แปลงปลูกจะเป็นการช่วยลดสภาพเครียดอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น อุณหภูมิอากาศ อุณหภูมิผิวใบ อุณหภูมิดิน ความเข้มแสงที่สูงเกินไป และช่วยลดการสูญเสียความชื้นจากดินได้ (Willey, 1975; Kimermia and Njoroge, 1988) ระดับน้ำในดินจะส่งผลโดยตรงต่อค่าศักย์ของน้ำในใบ และการเปิดปากใบของกาแฟด้วย (Schulze and Hall, 1982) นัททซ์และเรอียงยศ (2528) พบว่า ค่าศักย์ของน้ำในใบกาแฟมีค่าสูงสุดในตอนเช้าตรู่และจะมีค่าต่ำสุดในช่วงบ่ายความเข้มแสง ระดับอุณหภูมิ ปริมาณน้ำในดิน ปริมาณธาตุอาหารและออกซิเจนในอากาศ จะเกี่ยวพันโดยตรงกับปริมาณ คลอโรฟิลล์และประสิทธิภาพการสังเคราะห์แสงของพืช (Akunda and Kumar, 1979; Aspinall and Paleg, 1981) การปล่อยให้คลอโรฟิลล์ในใบพืชถูกทำลายหรือมีปริมาณน้อย ย่อมจะทำให้ ประสิทธิภาพการสังเคราะห์แสงของพืชลดลง ทั้งนี้เพราะ ปริมาณคลอโรฟิลล์ ซึ่งเป็นตัวรับพลังงานแสงในกระบวนการสังเคราะห์แสงลดลง ในกรณีของกาแฟซึ่งเป็นพืชที่ไม่สลัดผลทิ้ง ถ้าหากอาหารที่ได้จากการสังเคราะห์แสงมีปริมาณไม่เพียงพอต่อการพัฒนาของผล ผลอ่อนซึ่งเป็นแหล่งที่ใช้อาหารมากจะดึงเอาคาร์โบไฮเดรตที่สะสมอยู่ในกิ่งไปใช้ในการพัฒนาผล (Cannell, 1985) ทำให้ต้นกาแฟที่ปลูกภายใต้สภาวะเครียดเนื่องจากสภาวะแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมช้งการเจริญเติบโต และเกิดอาการตายยอดได้

ดังนั้นการศึกษาถึงการตอบสนองทางสรีรวิทยาของกาแฟ ต่อสภาพร่มเงาระดับต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องที่ควรกระทำ เพื่อให้ทราบข้อมูลพื้นฐานอันอาจนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการร่มเงาที่เหมาะสมต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

1. สภาพการทดลอง

ลุ่มคัดเลือกต้นกาแฟจากแปลงทดลอง ซึ่งได้รับสภาพร่มเงาระดับต่าง ๆ คือ ร่มเงาสูง (พรางแสง 75 เปอร์เซ็นต์) ร่มเงาปานกลาง (พรางแสง 50 เปอร์เซ็นต์) ร่มเงาต่ำ (พรางแสง 30 เปอร์เซ็นต์) และไม่ได้รับสภาพร่มเงา (ไม่พรางแสง) มาระดับละ 3 ต้น เพื่อใช้เป็นตัวแทน ในการศึกษาพฤติกรรมการตอบสนองทางสรีรวิทยา

2. การบันทึกข้อมูล

1. การศึกษาพฤติกรรมการตอบสนองของปากใบกาแฟ และค่าศักย์ของน้ำในใบกาแฟที่ได้รับสภาพร่มเงาต่างกัน

วัดค่าความต้านทานของปากใบ (r_s) ด้วยเครื่องมือวัดค่าความต้านทานของปากใบ และวัดค่าศักย์ของน้ำภายในใบ โดยใช้เครื่องมือวัดค่าศักย์ของน้ำในใบพืช วัดค่าต่างๆ ที่ต้องการศึกษา จากใบกาแฟคู่ที่ 4 หรือ 5 จากปลายกิ่ง โดยใช้กิ่งที่ลุ่มจากบริเวณกลางทรงพุ่มต้นละ 2 กิ่ง โดยแบ่งศึกษา ดังนี้

1.1 พฤติกรรมการตอบสนองของปากใบกาแฟ บันทึกข้อมูลเดือนละครั้ง ๆ ละ 5 เวลา คือ 08.00 10.00 12.00 14.00 และ 16.00 น.ตามลำดับ โดยบันทึกข้อมูลต้นละ 8 ใบ นำค่าที่ตรวจวัดได้ มาคำนวณค่าความต้านทานของปากใบกาแฟ โดยใช้คอมพิวเตอร์ โปรแกรม Lotus แปรค่าเทียบกับค่าความต้านทานจากช่องบนแผ่น Calibration plate ใช้ค่าความต้านทานของปากใบมาคำนวณค่าการเปิดปากใบ Stomatal conductance (g_s) โดยใช้สมการ

$$\text{Stomatal conductance } (g_s) = 1/\text{Stomatal resistance } (r_s)$$

1.2 ค่าศักย์ของน้ำในใบกาแฟ (ψ) ทำการวัดด้วยเครื่องมือวัดค่าศักย์ของน้ำในใบ วัดเดือนละครั้ง ๆ ละ 5 เวลา คือ 08.00 10.00 12.00 14.00 และ 16.00 น. ตามลำดับ

2. ปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบกาแฟเมื่อได้รับสภาพร่มเงาระดับต่าง ๆ

เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบกาแฟ เมื่อได้รับร่มเงาระดับต่าง ๆ โดยศึกษาจากใบกาแฟคู่ที่ 4 หรือคู่ที่ 5 จากปลายยอด ซึ่งใช้วัดค่าศักยภาพของน้ำภายในใบเรียบร้อยแล้ว ตรวจสอบปริมาณคลอโรฟิลล์ ตามกรรมวิธีของ Whitham et al (1971) จะได้ปริมาณคลอโรฟิลล์เป็น มิลลิกรัม ต่อน้ำหนักตัวอย่างใบสด 1 กรัม

3. ปริมาณคาร์โบไฮเดรตในกิ่งที่ให้ผลผลิต

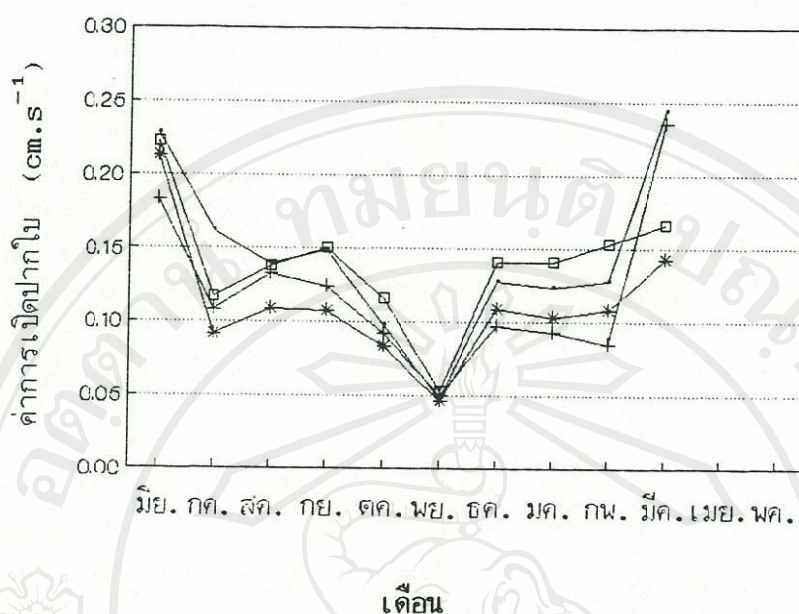
เป็นการวิเคราะห์หาปริมาณคาร์โบไฮเดรตในรูป Total Nonstructural Carbohydrates (TNC) ของกิ่งกาแฟที่ได้รับสภาพร่มเงาระดับต่าง ๆ โดยตัดกิ่งบริเวณกลางทรงพุ่ม-ต้นละ 2 กิ่ง มาศึกษาปริมาณคาร์โบไฮเดรต โดยใช้วิธี Shaffer-somogyi Copper Iodometric Titration (AOAC, 1975)

ผลการทดลอง

1. พฤติกรรมของปากใบและค่าศักย์ของน้ำในใบกาแฟเมื่อได้รับสภาพร่มเงา

1.1 พฤติกรรมการตอบสนองของปากใบกาแฟต่อสภาพร่มเงา

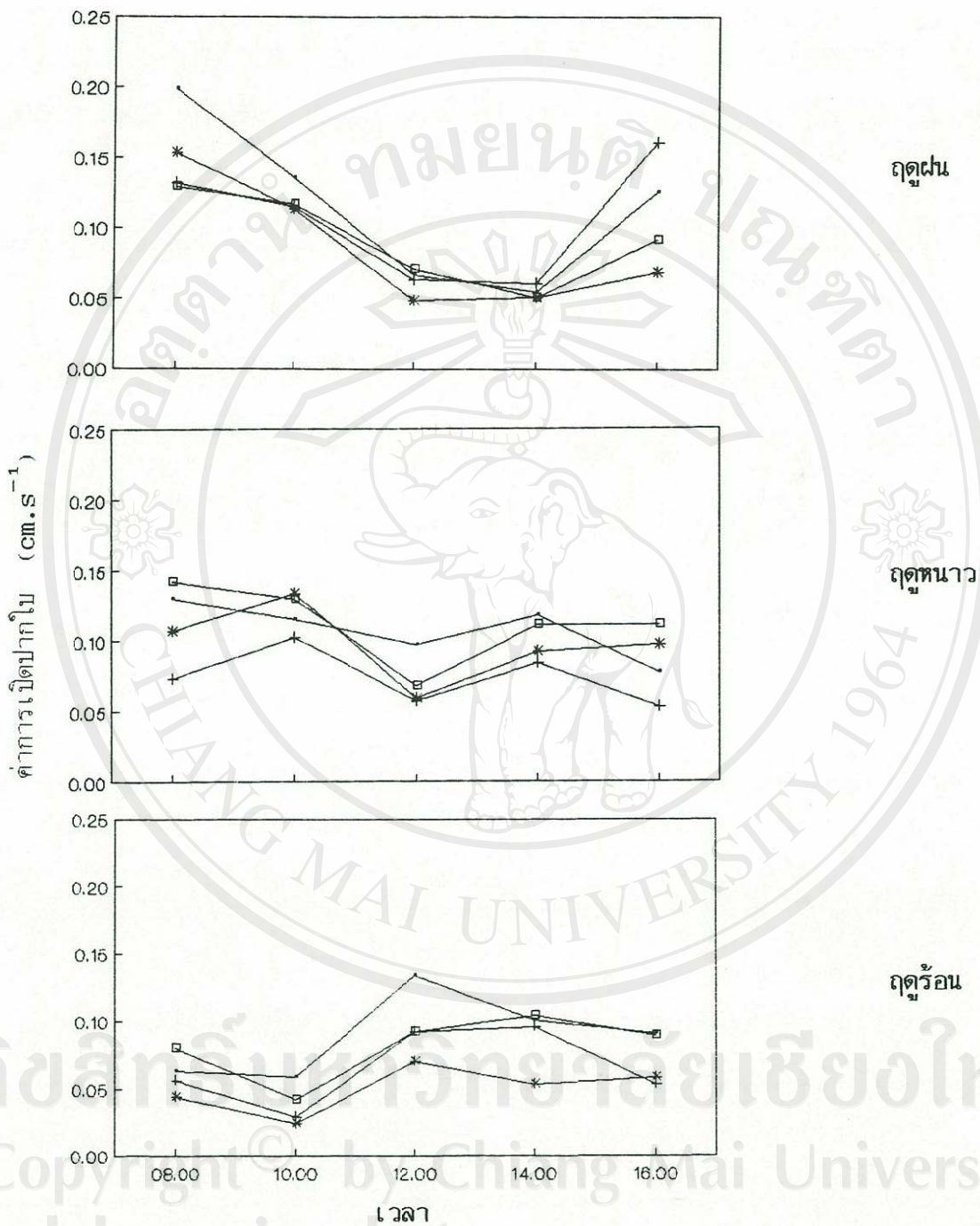
ค่าการเปิดปากใบของกาแฟเฉลี่ยตลอดวันในเดือนต่าง ๆ ตลอดจนการทดลอง จะเห็นได้ว่าการเปิดปากใบของกาแฟในทุกะดับร่มเงาจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะเดียวกัน โดยจะเปิดได้มากในเดือนมิถุนายน ถึงเดือนกันยายน การเปิดปากใบจะลดลงในเดือนตุลาคม จนเปิดได้น้อยที่สุดในเดือนพฤศจิกายน ส่วนตั้งแต่เดือนธันวาคมจนถึงเดือนมีนาคม ปากใบกาแฟจะเปิดได้มากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง (รูปที่ 19)

(. ไม่ได้รับสภาพร่วมเงา + ร่วมเงาต่ำ * ร่วมเงาปานกลาง (สูง))

รูปที่ 19 พฤติกรรมการเปิดของปากใบกาแฟเมื่อได้รับสภาพร่วมเงาระดับต่างๆ ตลอดการทดลอง

สำหรับอิทธิพลของร่วมเงาที่มีต่อพฤติกรรมการเปิดปากใบตลอดวัน ของแต่ละฤดูกาลพบว่า ปากใบของกาแฟภายใต้สภาพร่วมเงาระดับต่าง ๆ จะมีพฤติกรรมแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับฤดูกาลด้วย ในฤดูฝนปากใบกาแฟจะเปิดได้มากเป็นพิเศษในช่วงเช้า (เฉลี่ย 0.154 cm.s^{-1}) และจะลดลงอย่างรวดเร็ว จนถึงจุดต่ำสุดในเวลา 12.00-14.00 น. และปากใบจะสามารถเปิดเพิ่มมากขึ้นได้อีกครั้งในช่วง 16.00 น. ซึ่งในฤดูนี้ ปากใบของกาแฟที่ปลูกกลางแจ้ง มีแนวโน้มจะเปิดได้มากกว่าการปลูกภายใต้สภาพร่วมเงา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเช้า ส่วนในฤดูหนาว ปากใบจะเปิดได้ดีในช่วงเช้า 8.00-10.00 น. แต่จะเปิดได้น้อยที่สุดเมื่อเวลา 12.00 น. ในช่วงบ่ายปากใบจะเปิดเพิ่มมากขึ้นอีกครั้งแต่มีปริมาณน้อยกว่าในช่วงเช้า ในฤดูนี้ร่วมเงาไม่แสดงผลต่อการเปิดปากใบได้เด่นชัด ในช่วงฤดูร้อน ร่วมเงาจะไม่แสดงอิทธิพลอย่างเด่นชัดต่ออัตราการเปิดปากใบเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่าในฤดูนี้ปากใบจะเปิดได้น้อยมากตลอดวัน

(. ไม่ได้รับสภาพร่วมเงา + ร่วมเงาดำ * ร่วมเงาปานกลาง □ ร่วมเงาส่ง)

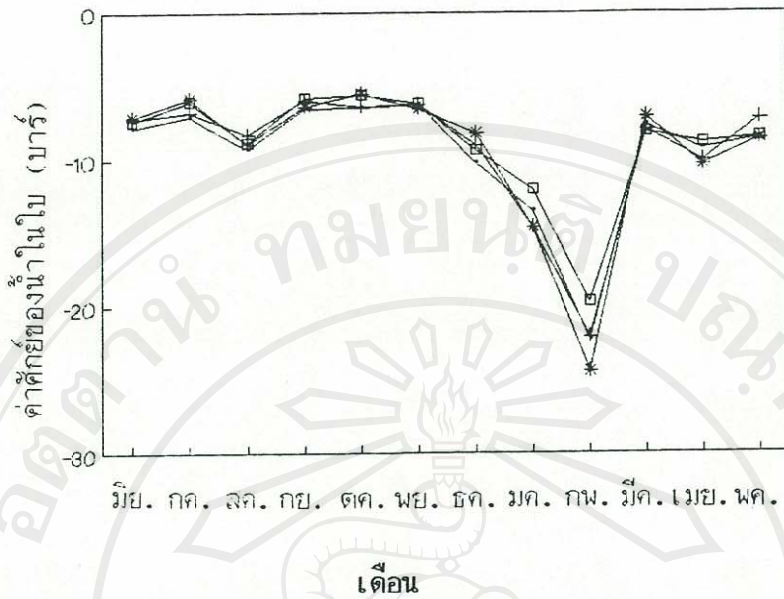
รูปที่ 20 พฤติกรรมการเปิดของปากใบกาแพที่ ได้รับสภาพร่วมเงาในรอบวัน ในฤดูกาลต่าง ๆ

เพื่อเป็นการเปรียบเทียบความแตกต่างทางสถิติของอิทธิพลของร่วมเงาต่อพฤติกรรมการเปิดปากใบของกาแฟ ในแต่ละฤดูกาล โดยได้นำค่าการเปิดปากใบเฉพาะเวลา 12.00 และ 14.00 น. มาวิเคราะห์ทางสถิติ ซึ่งพบว่า การเปิดปากใบไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกสภาพร่วมเงา ดังได้แสดงไว้ในตารางที่ 14

ตารางที่ 14 พฤติกรรมการเปิดปากใบของกาแฟเมื่อได้รับสภาพร่วมเงาที่เวลา 12.00 และ 14.00 น.

ระดับร่วมเงา	ฤดูกาล					
	ฤดูฝน		ฤดูหนาว		ฤดูร้อน	
	12.00	14.00	12.00	14.00	12.00	14.00
ไม่ได้รับสภาพร่วมเงา	0.082	0.068	0.097	0.118	0.134	0.101
ร่วมเงาต่ำ (พรางแสง 30 %)	0.076	0.099	0.057	0.084	0.092	0.096
ร่วมเงาปานกลาง (พรางแสง 50 %)	0.057	0.083	0.059	0.092	0.070	0.053
ร่วมเงาสูง (พรางแสง 75 %)	0.053	0.055	0.068	0.111	0.092	0.104
LSD 0.05	ns	ns	ns	ns	ns	ns

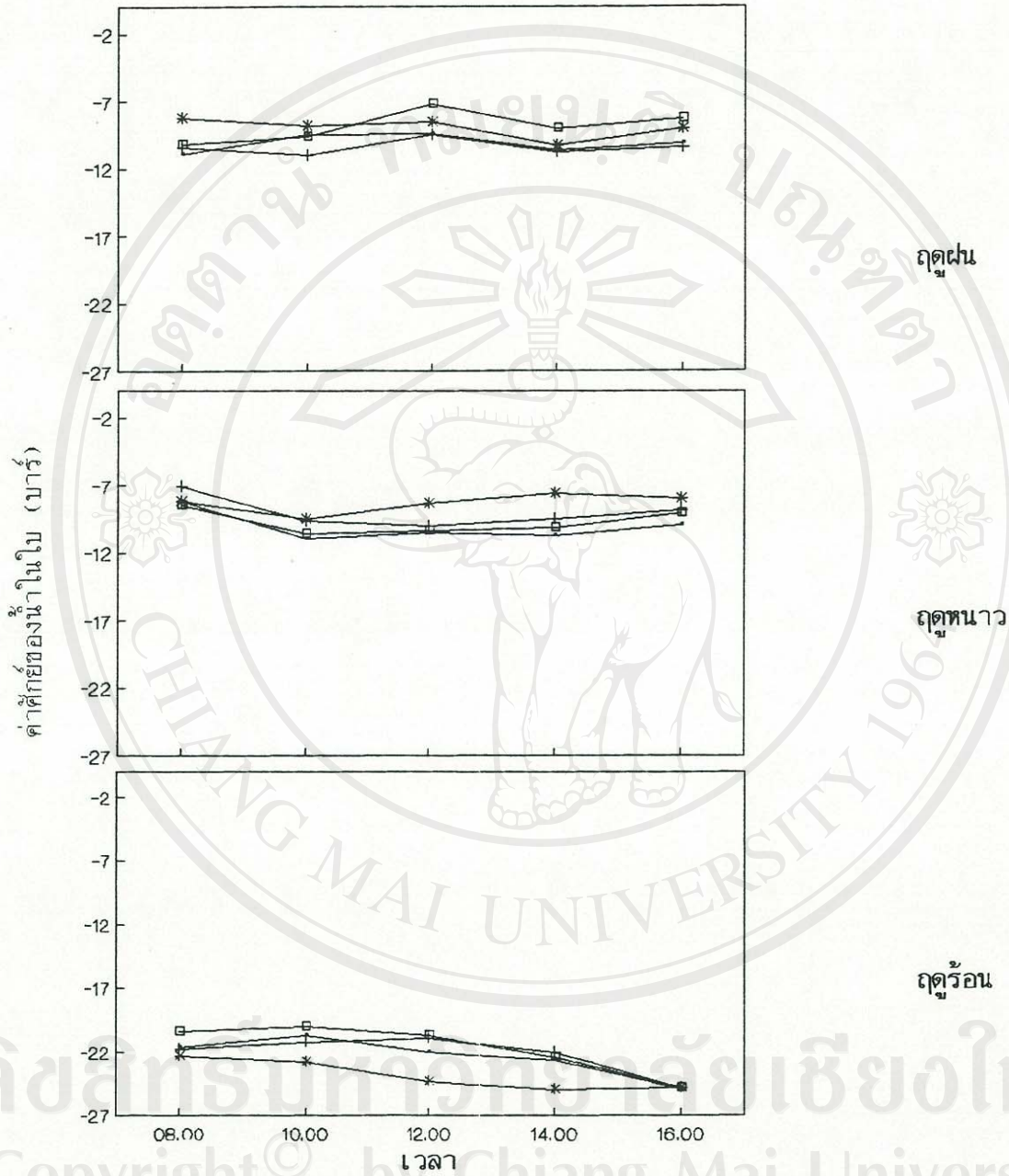
1.2 การเปลี่ยนแปลงของค่าศักย์ของน้ำในใบกาแฟ
 ในรูปที่ 14 เป็นการเปลี่ยนแปลงของค่าศักย์ของน้ำในใบกาแฟ ตลอดการทดลอง ซึ่งเป็นค่าเฉลี่ยของค่าศักย์ของน้ำในใบตลอดทั้งวัน จะเห็นได้ว่า ค่าศักย์ของน้ำในใบกาแฟมีการเปลี่ยนแปลงไม่เด่นชัด ในช่วงระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงเดือนพฤศจิกายน หลังจากนั้นค่าศักย์ของน้ำในใบจะลดลงอย่างเห็นได้ชัด จนมีค่าต่ำสุดในเดือนกุมภาพันธ์ และจะเพิ่มขึ้นมากในเดือนมีนาคม (รูปที่ 21)

(0 . ไม่ได้รับสภาพร่วมเงา + ร่วมเงาต่ำ * ร่วมเงาปานกลาง □ ร่วมเงาสูง)

รูปที่ 21 การเปลี่ยนแปลงค่าดัชนีของน้ำในใบกาแฟเมื่อได้รับสภาพร่วมเงาระดับต่าง ๆ

เมื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของค่าดัชนีของน้ำในใบของแต่ละวัน ในช่วงฤดูต่าง ๆ (รูปที่ 22) พบว่า ในฤดูฝนและฤดูหนาว ค่าดัชนีของน้ำในใบจะค่อนข้างคงที่ตลอดทั้งวัน โดยจะมีค่าระหว่าง -7 ถึง -10 บาร์ ส่วนในฤดูร้อนค่าดัชนีของน้ำในใบจะลดลงต่ำมาก จนมีค่าประมาณ -20 ถึง -25 บาร์ แม้กระทั่งในช่วงเช้า (08.00 น.) ค่าดัชนีของน้ำในใบก็ยังอยู่ในระดับต่ำมาก กล่าวคือมีค่าประมาณ -20 บาร์ การให้ร่วมเงาระดับต่าง ๆ แก้แปลงปลูกกาแฟ จะทำให้ค่าดัชนีของน้ำในใบสูงขึ้นได้เพียงเล็กน้อยในทุกฤดูกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับร่วมเงาสูง เพื่อความเด่นชัดของอิทธิพลของร่วมเงาที่มีต่อค่าดัชนีของน้ำในใบ จึงได้นำค่าดัชนีของน้ำในใบ เมื่อเวลา 12.00 และ 14.00 น. ซึ่งเป็นช่วงที่มีสภาวะเครียดอันเนื่องมาจากความเข้มแสงและอุณหภูมิสูงสุดของวัน มาวิเคราะห์เปรียบเทียบทางสถิติ ปรากฏว่าร่วมเงาไม่ทำให้ค่าดัชนีของน้ำในใบมีความแตกต่างกันทางสถิติเมื่อเปรียบเทียบในฤดูเดียวกัน (ตารางที่ 15)

รูปที่ 22 การเปลี่ยนแปลงของค่าศักย์ของน้ำในใบกาแฟในรอบวันเมื่อได้รับสภาพร่วมเงา

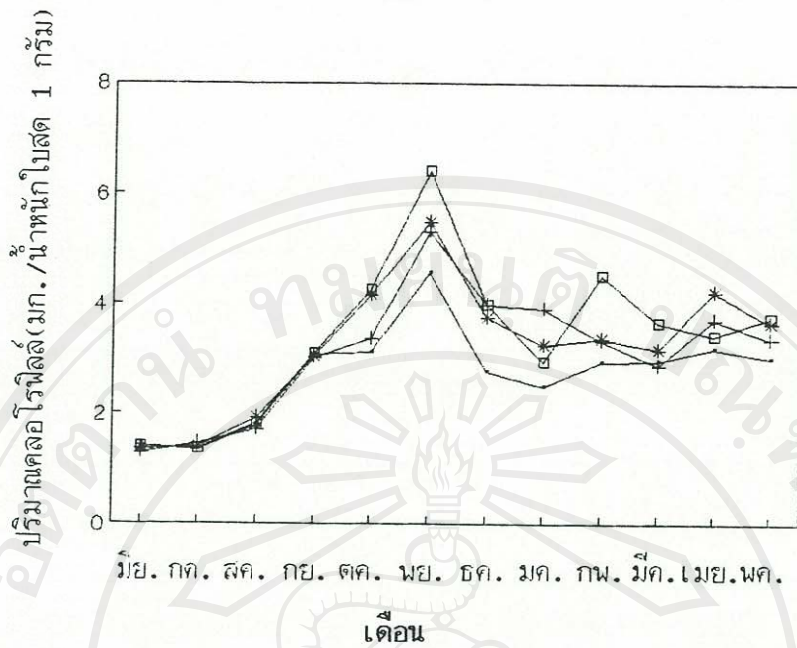

ตารางที่ 15 ค่าศักยภาพของน้ำในใบกาแฟเมื่อได้รับสภาพร่วมเงาที่เวลา 12.00 และ 14.00 น.

ระดับร่วมเงา	ฤดูกาล					
	ฤดูฝน		ฤดูหนาว		ฤดูร้อน	
	12.00	14.00	12.00	14.00	12.00	14.00
ไม่ได้รับสภาพร่วมเงา	-9.40	-10.57	-10.48	-11.70	-22.00	-20.18
ร่วมเงาต่ำ (พรางแสง 30 %)	-9.48	-10.77	-10.00	- 9.48	-19.90	-17.04
ร่วมเงาปานกลาง (พรางแสง 50%)	-8.25	-10.30	- 8.27	- 7.58	-24.30	-23.19
ร่วมเงาสูง (พรางแสง 75 %)	-7.20	- 9.03	-10.35	-10.49	-20.07	-20.80
LSD 0.05	ns	ns	ns	ns	ns	ns

2. การเปลี่ยนแปลงของปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบกาแฟ

การทดลองครั้งนี้ได้ทำการตรวจวัดปริมาณคลอโรฟิลล์ ในใบคั่วที่ 4 หรือ 5 นับจากปลายกิ่ง เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของปริมาณคลอโรฟิลล์ในแต่ละเดือน ตลอดการทดลอง โดยสภาพทั่ว ๆ ไป พบว่า ปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบกาแฟได้รับสภาพร่วมเงาระดับต่าง ๆ จะเพิ่มขึ้นในช่วงเดือนกันยายน ถึงเดือนพฤศจิกายน ซึ่งเป็นจุดสูงสุด และจะเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยจนถึงเดือนพฤษภาคม ร่วมเงาจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเดือนตุลาคม ถึงเดือนพฤษภาคม (ฤดูหนาว ถึงฤดูร้อน) ซึ่งการให้ร่วมเงาสูง จะมีผลทำให้ปริมาณคลอโรฟิลล์สูงกว่า ร่วมเงาต่ำและไม่ได้รับสภาพร่วมเงาตามลำดับ (รูปที่ 23)

(● ไม่ได้รับร่วมเงา + ร่วมเงาต่ำ * ร่วมเงาปานกลาง □ ร่วมเงาสูง)

รูปที่ 23 ปริมาณแคลอรีโปรตีนใน ใบกาแพเมื่อได้รับร่วมเงาตลอดการทดลอง

สำหรับปริมาณแคลอรีโปรตีนในช่วงฤดูหนาวและฤดูร้อน ซึ่งเป็นช่วงที่ต้นการแพเกิดสภาวะเครียด และต้องการอาหารมากเพื่อเป็นการฟื้นตัว การให้ร่วมเงาสูงและร่วมเงาปานกลาง จะทำให้ใบกาแพมีปริมาณแคลอรีโปรตีนสูงกว่าที่ได้รับร่วมเงาต่ำ และไม่ได้รับสภาพร่วมเงา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 16)

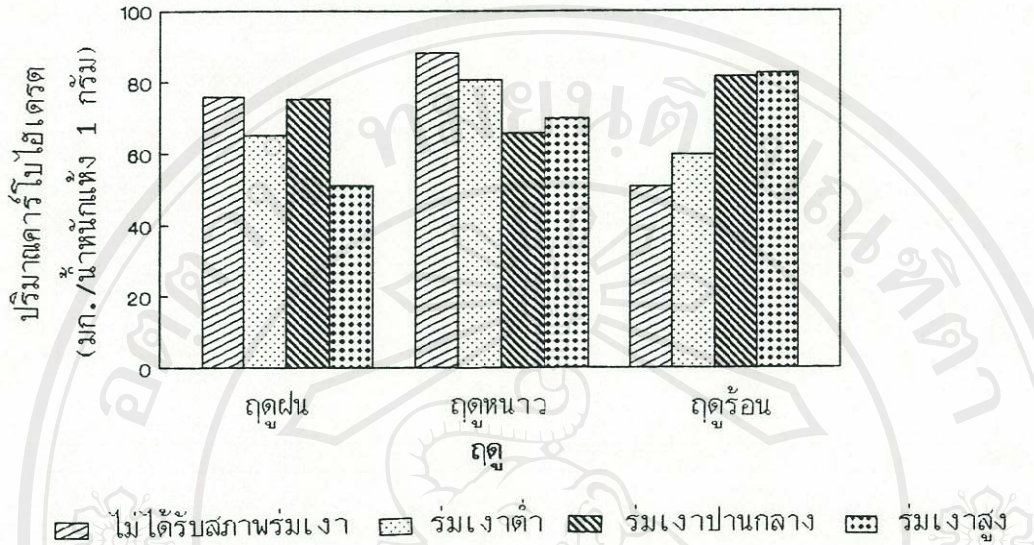
ตารางที่ 16 ปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบกาแฟคั่วที่ 4 หรือคั่วที่ 5 ในฤดูกาลต่าง ๆ

ระดับร่วมน้ำ	ฤดูกาล		
	ฤดูฝน	ฤดูหนาว	ฤดูร้อน
ไม่ได้รับสภาพร่วมน้ำ	1.801	2.761	2.935
ร่วมน้ำต่ำ (พรางแสง 30 %)	1.725	2.989	3.326
ร่วมน้ำปานกลาง (พรางแสง 50 %)	1.913	3.750	3.370
ร่วมน้ำสูง (พรางแสง 75 %)	1.830	3.989	4.511
LSD 0.05	ns	0.578	0.786

3. การเปลี่ยนแปลงปริมาณคาร์โบไฮเดรตสะสมในกิ่งกาแฟ

สำหรับการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงของปริมาณคาร์โบไฮเดรตสะสมในกิ่งกาแฟ ที่ได้รับสภาพร่วมน้ำระดับต่าง ๆ พบว่า ปริมาณคาร์โบไฮเดรตจะเปลี่ยนแปลงไปโดยขึ้นกับอิทธิพลของฤดูกาลและระดับร่วมน้ำ ดังแสดงไว้ในรูปที่ 24 ในฤดูฝน ต้นกาแฟที่ได้รับร่วมน้ำสูงจะมีปริมาณคาร์โบไฮเดรตในกิ่งต่ำที่สุด และต่ำกว่าร่วมน้ำระดับอื่น รวมทั้งการปลูกกลางแจ้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 17) ในฤดูหนาว ต้นกาแฟจากทุกระดับร่วมน้ำ มีแนวโน้มจะมีปริมาณคาร์โบไฮเดรตสะสมในกิ่งสูงกว่าฤดูกาลอื่น ๆ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบระหว่างร่วมน้ำ พบว่า ต้นกาแฟที่ไม่ได้รับร่วมน้ำ และได้รับร่วมน้ำต่ำ จะมีปริมาณคาร์โบไฮเดรตไม่แตกต่างกัน แต่จะสูงกว่าที่ระดับร่วมน้ำปานกลางและร่วมน้ำสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่การเปลี่ยนแปลงของปริมาณคาร์โบไฮเดรตในกิ่งที่เกิดจากอิทธิพลของร่วมน้ำจะเป็นไปในทางตรงกันข้ามเมื่อเข้าฤดูร้อน โดยต้นที่ได้รับร่วมน้ำสูงและร่วมน้ำปานกลาง จะมีปริมาณคาร์โบไฮเดรตสูงกว่า ต้นที่ได้รับความชื้น

แสงสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (รูปที่ 24 และ ตารางที่ 17)

รูปที่ 24 ปริมาณคาร์โบไฮเดรตในกึ่ง ให้ผลผลิตของกาแพะที่ได้รับสภาพร่วมเงาในฤดูกาลต่าง ๆ

ตารางที่ 17 ปริมาณคาร์โบไฮเดรตเฉลี่ยในกึ่ง ให้ผลผลิตของกาแพะที่ได้รับสภาพร่วมเงาระดับต่าง ๆ

ระดับร่วมเงา	ฤดูกาล		
	ฤดูฝน	ฤดูหนาว	ฤดูร้อน
ไม่ได้รับสภาพร่วมเงา	75.78	88.10	50.81
ร่วมเงาต่ำ (พรางแสง 30 %)	65.24	80.85	59.64
ร่วมเงาปานกลาง (พรางแสง 50 %)	75.24	65.69	81.56
ร่วมเงาสูง (พรางแสง 75 %)	50.95	70.00	82.38
LSD 0.05	8.07	6.82	2.54

วิจารณ์ผลการทดลอง

อิทธิพลของร่มเงาที่มีต่อพฤติกรรมปากใบกาแฟ และค่าศักย์ของน้ำในใบกาแฟ

พฤติกรรมของปากใบจะถูกกำหนดด้วยปัจจัยหลายอย่างร่วมกัน เช่น ความเข้มแสง อุณหภูมิอากาศ อุณหภูมิใบ ความชื้นสัมพัทธ์ในอากาศ ความชื้นในดิน และค่าศักย์ของน้ำในใบ (Cannell, 1985; Kumar, 1979; Schulze and Hall, 1982; Tesha and Kumar, 1975) จากผลการทดลองครั้งนี้ปรากฏว่า ปากใบกาแฟในทุกสภาวะร่มเงามีพฤติกรรมเหมือนกัน คือ เปิดมากในช่วงเช้า ปิดในช่วงเที่ยงวัน และเปิดอีกครั้งในช่วงบ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน และฤดูหนาว (รูปที่ 23) ซึ่งผลการทดลองนี้ตรงกับรายงานของ นัฒนพันธ์ (2532) ที่ทดลองกับกาแฟอราบิก้าเหมือนกัน และพบว่าปากใบกาแฟที่อยู่ในสภาวะปกติ หรือขาดน้ำเล็กน้อย จะเปิดในช่วง 8.00-10.00 น. และปิดในช่วง 12.00 น. ก่อนที่จะเปิดอีกครั้งในช่วง 16.00 น. การที่ปากใบกาแฟในทุกสภาวะร่มเงามีพฤติกรรมคล้ายคลึงกันนี้ แสดงว่าความเข้มแสงไม่น่าจะเป็นปัจจัยหลักที่ควบคุมพฤติกรรมปากใบกาแฟ เพราะการให้ร่มเงา 75 เปอร์เซ็นต์ นั้น จะทำให้เหลือความเข้มแสงเพียง $146.29-370.37 \mu\text{E.m.}^{-2}\text{s.}^{-1}$ แต่ปากใบก็ยังสามารเปิดได้เท่ากับปากใบของต้นที่อยู่ในสภาพกลางแจ้งซึ่งได้รับความเข้มแสงสูงถึง $660.48-1637.69 \mu\text{E.m.}^{-2}\text{s.}^{-1}$ (รูปที่ 7) พฤติกรรมนี้อาจเป็นลักษณะเฉพาะของกาแฟซึ่งเป็นพืชที่มีแหล่งกำเนิดอยู่ภายใต้ร่มเงาของพืชชนิดอื่น จึงทำให้ปากใบมีการปรับตัวให้สามารถเปิดได้ดีแม้จะได้รับความเข้มแสงต่ำก็ตาม (Cull, 1984; Wringley, 1988) Kumar (1979) รายงานว่า ปากใบกาแฟจะเริ่มเปิดเมื่อได้รับความเข้มแสงเพียง $300 \mu\text{E.m.}^{-2}\text{s.}^{-1}$

ในส่วนของความชื้นสัมพัทธ์ ความชื้นในดิน และค่าศักย์ของน้ำในใบ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดก็ไม่น่าจะเป็นปัจจัยหลักที่มาควบคุมพฤติกรรมการเปิดปากใบเช่นกัน อย่างน้อยก็ในกรณีที่พืชยังอยู่ในสภาวะที่พืชขาดน้ำมาก เช่น ในฤดูร้อน ค่าศักย์ของน้ำในใบลดลงถึง -17.04 ถึง -24.30 บาร์ ซึ่งในสภาวะเช่นนี้ปากใบจะปิด แต่ในสภาวะที่พืชไม่ขาดน้ำมากอย่างในฤดูฝนและฤดูหนาว ซึ่งปากใบก็ยังคงปิดในช่วงเที่ยงวัน ไม่ว่าจะปลูกในร่มหรือกลางแจ้งก็ตาม (รูปที่ 20) ในช่วงดังกล่าวค่าศักย์ของน้ำในใบจะอยู่ระหว่าง -8 ถึง -10 บาร์ ซึ่งที่ระดับนี้ ถือว่าเซลล์ยังมีความเต่งตัวและยังคงสามารถสังเคราะห์แสงได้เป็นปกติ (Kumar and Tieszen, 1976) การ

ปิดของปากใบในสภาวะที่เซลล์ยังคงมีความเต่งเช่นนี้ ย่อมเป็นข้อบ่งชี้ได้ว่าการปิดปากใบในช่วงเที่ยงวันของกาแฟ ไม่น่าจะถูกควบคุมโดยค่าศักย์ของน้ำในใบแต่อย่างใด แต่น่าจะถูกควบคุมโดยอุณหภูมิใบมากกว่า ดังแสดงไว้ในตารางที่ 18 ซึ่งเป็นค่าอุณหภูมิใบและอุณหภูมิอากาศในช่วงเวลา 8.00 12.00 และ 16.00 น. จากตารางจะเห็นได้ว่าตลอดทั้งวันอุณหภูมิใบสูงกว่าอุณหภูมิอากาศ ในช่วงเที่ยงวันมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.73-2.94 องศาเซลเซียส ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฤดูกาล อุณหภูมิใบนี้ บางครั้งสูงถึง 30 องศาเซลเซียส ซึ่งสูงพอที่จะส่งผลให้ปากใบปิดได้ จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความไวของปากใบกาแฟในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิใบ โดยปากใบจะปิดหรือเปิดได้มาก แม้อุณหภูมิจะเปลี่ยนแปลงไปจากจุดที่เหมาะสมเพียงเล็กน้อย แสดงถึงความไวในการตอบสนองต่อสภาวะเครียดของกาแฟซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวเป็นการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดของต้นพืชเอง เนื่องจากภายใต้แหล่งกำเนิดเดิม ในสภาพของป่าดิบการเปลี่ยนแปลงของระดับอุณหภูมิมีน้อยมาก เพราะเป็นแหล่งที่ได้รับพลังงานแสงต่ำ และมีความชื้นสูงพอที่จะช่วยชะลอการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิได้ดี

ในฤดูร้อนปากใบกาแฟจะเปิดได้น้อยมากตลอดทั้งวัน เพราะพืชขาดน้ำมากจนมีค่าศักย์ของน้ำเพียง -17.04 ถึง -24.30 บาร์ นอกจากนั้นอุณหภูมิยังสูงเกินจุดเหมาะสม ซึ่งรายงานของ Kumar (1979) กล่าวว่าช่วงอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเปิดปากใบของกาแฟ คือ 20-25 องศาเซลเซียส เมื่อมีความเข้มแสง $600 \mu E.m^{-2}.s^{-1}$

ดังนั้นจากผลการทดลองนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ปากใบกาแฟสามารถเปิดได้ดีแม้จะมีความเข้มแสงต่ำ แต่ขณะเดียวกันปากใบกาแฟจะตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิก่อนข้างไว จนทำให้ปากใบปิดในช่วงเที่ยงวัน แม้จะมีค่าศักย์ของน้ำในใบสูงก็ตาม นั่นแสดงว่าการพร่างแสงไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของปากใบแต่อย่างใด ปากใบสามารถเปิดได้ดีแม้กระทั่งได้รับร่มเงาสูง และในกรณีที่พืชขาดน้ำการพร่างแสง ก็ไม่ช่วยให้การเปิดปากใบเพิ่มขึ้น ดังนั้นการที่พืชขาดน้ำและมีอุณหภูมิใบสูงจึงจะส่งผลให้ปากใบเปิดได้น้อยลง

ตารางที่ 18 เปรียบเทียบระดับอุณหภูมิอากาศและอุณหภูมิใบกาแฟที่ได้รับสภาพร่มเงาระดับต่าง ๆ

ระดับร่มเงา	ฤดูฝน			ฤดูหนาว			ฤดูร้อน		
	08.00	12.00	16.00	08.00	12.00	16.00	08.00	12.00	16.00
ไม่ได้รับสภาพร่มเงา	22.00	25.00	20.00	16.00	25.00	24.30	26.50	29.00	28.30 (1)
ร่วมเงา	22.44	27.85	27.10	23.92	26.80	24.48	27.48	30.63	28.85 (2)
ร่วมเงาต่ำ	22.00	25.50	21.00	22.00	26.00	22.00	27.00	30.00	27.00 (1)
ร่วมเงาปานกลาง	22.08	27.73	26.25	23.30	26.90	22.93	28.25	30.78	28.07 (2)
ร่วมเงาสูง	21.50	24.00	21.00	20.00	24.00	22.00	25.00	28.00	27.00 (1)
ร่วมเงาสูง	22.40	27.85	25.10	24.10	27.03	23.50	28.53	30.60	29.00 (2)
ร่วมเงาสูง	22.00	25.00	20.00	19.50	26.50	24.30	25.00	29.00	28.20 (1)
ร่วมเงาสูง	22.05	27.83	26.30	24.25	27.53	24.70	27.50	30.90	28.95 (2)

หมายเหตุ

1. อุณหภูมิอากาศ

2. อุณหภูมิใบกาแฟ

ปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบกาแฟ

ปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบกาแฟขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ จากสิ่งแวดล้อม เช่น ความเข้มแสงระดับอุณหภูมิ น้ำ ธาตุอาหาร และ ออกซิเจน การสังเคราะห์คลอโรฟิลล์ในใบพืชเกิดขึ้นจากการกระตุ้นของแสง แต่ถ้าพืชได้รับแสงแดดจัดเกินไป ปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบจะลดลง จากการทดลองของ Akunda and Kumar (1979) พบว่า ปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบกาแฟที่ได้รับแสงแดด

จัดจะมีปริมาณน้อยกว่าในใบกาแฟที่ปลูกอยู่ภายใต้สภาพร่มเงา

ในการทดลองนี้ พบว่า ระดับร่มเงามีอิทธิพลอย่างมากต่อปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูหนาวและฤดูร้อน โดยใบจากต้นกาแฟที่ได้รับสภาพร่มเงาสูงจะมีปริมาณคลอโรฟิลล์สูงสุด ส่วนต้นกาแฟที่ไม่ได้รับสภาพร่มเงาจะมีปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบต่ำที่สุด (ตารางที่ 16) ซึ่งการทดลองนี้สอดคล้องกับการทดลองของ Huxley (1967) ที่กล่าวว่า ต้นกล้ากาแฟที่ได้รับแสง 70 เปอร์เซ็นต์จะแสดงอาการใบเหลือง ส่วนต้นกาแฟที่ได้รับแสงเพียง 25 เปอร์เซ็นต์ใบจะมีสีเขียวเข้ม จากการทดลองดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความเข้มแสงที่มีต่อปริมาณคลอโรฟิลล์ภายในใบกาแฟ โดยใบกาแฟที่ได้รับความเข้มแสงสูงจะมีปริมาณคลอโรฟิลล์เหลือในใบน้อยกว่าใบที่ได้รับความเข้มแสงต่ำ ใบกาแฟที่อยู่กลางแจ้งเป็นเวลานาน ๆ จะทำให้คลอโรฟิลล์ลดลง ทั้งนี้เพราะความเข้มแสงที่สูงเกินไปจะทำให้คลอโรฟิลล์ถูกทำลาย (Cannell, 1971) และการที่ปริมาณคลอโรฟิลล์ได้รับความเสียหาย เนื่องจากสภาพเครียดจากความเข้มแสงสูงนี้จะมีผลกระทบกระเทือนไปถึงประสิทธิภาพการสังเคราะห์แสงของใบพืชได้

การสูญเสียคลอโรฟิลล์ของใบในสภาวะความเข้มแสงสูงเกินไป อาจเกิดได้จากหลายสาเหตุ เช่น การเกิด Photoinhibition หรือ Chlorophyll bleaching ดังรายงานของ Björkman and Holmgren (1963) ที่รายงานว่ากาแฟที่พืชได้รับความเข้มแสงที่สูงเกินไป ทำให้คลอโรฟิลล์ถูกทำลาย ดังนั้นจึงพอจะกล่าวได้ว่า การให้ต้นกาแฟได้รับความเข้มแสงและอุณหภูมิสูงจะทำให้ปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบลดลงได้

การเปลี่ยนแปลงของปริมาณคาร์โบไฮเดรตสะสมในกิ่งกาแฟ

การเปลี่ยนแปลงของปริมาณคาร์โบไฮเดรตในกิ่งกาแฟ ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการสังเคราะห์แสงของต้นกาแฟ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้อาหารที่พืชสร้างขึ้น และระยะเวลาเจริญเติบโตของพืชด้วย สภาพเครียดอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น ความเข้มแสงที่สูงเกินไป การขาดน้ำ จะส่งผลถึงประสิทธิภาพการสังเคราะห์แสงของต้นกาแฟได้ ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมดังกล่าวมีผลต่อพฤติกรรมปิดเปิดของปากใบกาแฟ

ปริมาณคาร์โบไฮเดรตสะสมในกิ่งให้ผลผลิตในฤดูฝน พบว่า กาแฟที่ได้รับร่มเงาสูงจะมีปริมาณคาร์โบไฮเดรตต่ำที่สุด ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะในช่วงฤดูฝนมีเมฆหมอกมากทำให้แปลงทดลอง

มีระดับความเข้มแสงต่ำกว่าระดับที่เหมาะสม จึงทำให้ต้นกาแพที่ได้รับร่วมเงาสูงมีประสิทธิภาพในการสังเคราะห์แสงต่ำ จึงทำให้คาร์โบไฮเดรตที่สะสมอยู่ในกิ่งต่ำด้วย แต่ในกิ่งจากต้นที่ไม่ได้รับร่วมเงากลับมีปริมาณคาร์โบไฮเดรตสูง เนื่องจากความเข้มแสงตามธรรมชาติอยู่ในระดับที่ไม่สูงเกินไป นอกจากนี้การบังกันเองระหว่างใบในทรงพุ่มเป็นการช่วยพรางแสงไว้จนอยู่ในระดับที่เหมาะสมต่อการเปิดปากใบจนสามารถสังเคราะห์แสงได้ดี ในฤดูหนาว กิ่งกาแพจะมีปริมาณคาร์โบไฮเดรตสูงกว่าฤดูกาลอื่นอย่างเด่นชัด ทั้งนี้เนื่องจากใบพืชมีปริมาณคลอโรฟิลล์เพิ่มมากขึ้นเมื่อได้รับความเข้มแสงในระดับที่เหมาะสมเนื่องจากมีเมฆหมอกมาก จึงทำให้ต้นกาแพที่อยู่กลางแจ้งและร่วมเงาต่ำมีประสิทธิภาพในการสังเคราะห์แสงได้ดีขึ้นด้วย ส่วนต้นที่ได้รับร่วมเงาสูงถึงแม้จะมีปริมาณคลอโรฟิลล์เพิ่มมากขึ้น (ตารางที่ 16) แต่เนื่องจากได้รับความเข้มแสงในระดับต่ำเกินไป จึงมีผลให้ประสิทธิภาพการสังเคราะห์แสงต่ำ พืชจึงมีการสะสมคาร์โบไฮเดรตได้ต่ำกว่าที่อยู่กลางแจ้งอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในฤดูร้อน ต้นกาแพจะเกิดสภาวะเครียดเนื่องจากความเข้มแสงสูง ประกอบกับปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบถูกทำลาย การร่วงของใบมีมาก และความชื้นในดินลดลง ทำให้กิ่งกาแพที่อยู่กลางแจ้งและร่วมเงาต่ำ มีปริมาณคาร์โบไฮเดรตในกิ่งน้อยกว่าอย่างเด่นชัด นอกจากนี้จากการศึกษา พบว่าต้นกาแพที่ปลูกลงกลางแจ้ง และร่วมเงาต่ำมีอัตราการแตกกิ่งข้างมากกว่าร่วมเงาสูงด้วย คาร์โบไฮเดรตบางส่วนจึงถูกดึงไปใช้ในการเจริญเติบโตของกิ่งเหล่านี้ด้วย

สรุปผลการทดลอง

การให้ร่วมเงา ไม่มีผลทำให้พฤติกรรมของปากใบเปลี่ยนแปลง ไปจากการปลูกลงในสภาพกลางแจ้งแต่อย่างใด แต่จะทำให้มีปริมาณคลอโรฟิลล์ในใบมากกว่าการปลูกลงกลางแจ้งได้ โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อน เมื่อประกอบกับจำนวนใบมีมากกว่าจึงทำให้กิ่งกาแพมีปริมาณคาร์โบไฮเดรตสูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วย ผลของร่วมเงาต่อปริมาณคลอโรฟิลล์และคาร์โบไฮเดรต จะไม่เด่นชัดหรือส่งผลในแง่ลบต่อปริมาณคาร์โบไฮเดรตในช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว